

„gyengébb fénnel ég a mécs”

Elmúlásköltészet Ágh István *Szélcsend* című kötetében

Nap Kiadó, 2020

„ha verset írtam, minden porcikámmal
imádkoztam, és azt teszem ma is,
időn kívüli pillanatra várva,
ami az Isten közelébe visz...”
(*Megtörtént csoda*)

Az elmúlásról való gondolkodás egyidős a születés misztériumával való szembenézéssel. Földi létünk alfája és ómegája olyan sarokpontok, amivel szeretünk valamiért számot vetni: miért ekkor és ide születünk, és mikor hogyan fogunk vajon távozni a világból? A halálra (meg)érés költői képei között találjuk az érett gyümölcs porba hulló képét. „Elhull a virág, eliramlik az élet”, vagy „Elhervad a rózsa, lehull a levél” – jutnak eszünkbe költőink szavai. S ha már az ember kora is ott tart, hogy bizony el kell fogadnia, hogy közelebb a vég, mint a kezdet, akkor még inkább felerősödhetnek benne az elmúlással való szembenézés visszavonhatatlanul fájó gondolatai.

Ágh István *Szélcsend* című kötetében ebből a fájdalmas énpozícióból szemléli önmagát a költő: a versek időperspektívája a tegnapi megszenvedett jajaitól, a mák megélni való ajándéknapijaitól és a holnapokra való felkészülésektől terhes. Kettős teher hárul az emberre, ha költő: egyrészt úgy kell erővel bírni a „távot” megfutni, hogy ha az úton „csörgedező” ihletforrást talál a költő, akkor abból szülessen meg az utolsó előtti vers. Másrészt elfogadni Istentől született teremtményként, hogy a legutolsó költeményt maga a sors írja.

Kötetének nyolcvanhat versét hat ciklusba rendezi a szerző. A ciklusok címei megegyeznek az adott fejezetbe felvett versek egyikének címével: *Készülődés a távozásra*, *Csillagfelhő*, *Miasszonyunk a mág-*

lyán, Magyarok! Merre vagytok?, Kései hálaének; illetve a hatodik tétel, mintegy coda-ként egy szonettciklussal zárja a kötetkompozíciót (*Őszvégi képlet*). A kötetbe egyberostált versek 2017 és 2020 között publikált költemények, melyek az *Alföld*, az *Eső*, a *Kortárs*, a *Forrás*, a *Hitel*, a *Magyar Napló*, a *Műhely* és az *Új Írás* periodikákban, valamint a *Kárpátalja.hu* és az *Olvasat.hu* irodalmi portálokon, és *Az év versei 2021* című antológiában voltak eddig olvashatók. (Kivéve a *Készülődés a távozásra* és a *Kiállítás* című alkotások, amelyek a kötetben szerepelnek először.)

A kötet nyitóversében (*Mire jött ez a sok ember*) a költő nyolcvanadik születésnapján köszöntéséről olvashatunk, de úgy, hogy a lírai alany mintegy eltávolítva magától az eseményt, kívülállóként „beszél” róla: „akik érte gyűltek össze...” A lírai szituációtól eltávolodott személy „míg az ünneplőket nézi / temetését látja élve”. Az itt megképződni látszó halálfanatémika, amely már a legelső versben artikulálódik, a kötet egészére jellemző lesz. Az elmúlás,¹ az enyészet, az exitálás, a végzet, az eltávozás mind-mind a halál olyan szinonimái, amelyek a magyar nyelv gazdagságát képesek láttatni. Ez a haláltapasztalat Ágh István részéről úgy képződik meg, mint

1 Az elmúlás poétikájáról Lapis József értekezik könyvnyi terjedelemben: *Az elmúlás poétikája. A haláltapasztalat esztétikai közvetítettsége a két világháború közötti magyar költészetben*. Debrecen, 2014. Csokonai Könyvtár 54.

aki a pálya legvégéről szemlélve önmagát túl van az élete buckáin: „Hosszú életemben hétszer / voltam halálos veszélyben” (*Isteni véletlenek*), s túl egy stroke-on (*Utolsó figyelmeztetés*). A kötet címadó költemény nyel is mindjárt a lelegején találkozhat az olvasó. A *Szélcsend*ben is tovább gombolyodik az a motívumszál, ami a nyitóversben már feltűnt: „nem én haltam meg azzal, aki meghalt, / most a másikban magamat veszítem”. A fa családfává való átmetaforizálása a költemény végén következik be: „különben csend, nem moccan a családfa”; majd ennek a képnek az újramondásával – „ha nem fúj a szél, s elszálltak a méhek, / s valóságos fa lenne a családfa” – végérvényesen is magába zárul a vers.

Az *Isteni véletlenek* huszonkét tercínájába kódolta egy majdnem halálos végkimenetelű vízi balesetét, majd ötvenhatban szerzett sebesülését, s egy autóbaleset rémtörténetét. Ágh István a hétszeres veszélyből való menekülését ekképp emeli szakrális síkra: „csak a gondviselő Isten, / aki megmentett, s hetedszer / teremtésem befejezte...”. A keretes szerkesztésű *Megtörtént csodában* a költő hitvallása jut kifejezésre, amely az Ūrba vetett hit megvallása is egyben: „költészetemnek ő az ihletője, / még akkor is, mikor eszembe sincs, / nem azért áld, mert könyörögtem érte, / inkább műveim érdeme szerint”. Amikor pedig a költő már túl a reményen írja versét, akkor mondja ki azt, hogy „még sincs semmi vigasz az elmúlásra” (*Túl a reményen*), vagy azt, hogy például egy kiállításon „állók között ulti már nem szégyen” (*Kiállításon*). Egy „élethossznyi versbe” (*Két hang*) képes belefészkelni magát a *fájdalom*, a *kín*, a *szenvedés*, a *baj*, miképpen ezek a *Fájdalmas anatómia* kulcsszavai is. „nem az agy fáj, hanem a sztrók...” olvaszuk még ebben a versben, majd a ciklust záró, prózai betétekkel tűzdelt *Utolsó figyelmeztetés*ben pontos leírását kapjuk az agy-érgörcsnek.

„Ebéd után, mikor a sárgabarackot mostam a csapnál, nagyon ijesztő mozgást éreztem a fejemben.” „egy hirtelen támadt

bajnak / így lett a metaforája, / mint az ősbűnnek az alma...” Az agyvérzés legelső tünetei között nevezi meg a költő a szédülést és az oldalra húzó mozgását. Majd elragadja egy mentőautó, „mint egy szárguldó koporsó”, és a mindent alulról látó, „az ágyszintes kilátás” perspektívája marad: „mennél lejjebb, annál följjebb / képelem magam erősnek, / hogy ez a nagy sürgés-forgás / a megmentésemre szolgál...” Ezt a páros rímű felező tizenhatosokba verselt gondolatokat lírai tónusú prózabetét követi: „A sötétség ideje hosszú, mindenki azt gondolja, hogy csupán ő nem alszik...” Virradatkor pedig: „A terbélyes nyárfa és a sudár jegenye összefonódva alakítja ki a hatalmas nagybögő alakját, annak szólama hallatszik az induló forogtag zsongásában.” Az utolsó előtti verses betétben újra feltűnik színekdochés áthallással agyvérzésének kezdeti pontja: „Gutaütött sárgabarackfa, / szélütöttje vagyok magamnak, / választékosan sztróknak mondvá, / mintha a baj is csillapodna.” Végezetül két tizennégy soros strófában mondja el, hogyan élte meg, amint szerettei, barátai őrt álltak betegágyánál: „s mintha a szeretet drámája / játszódtott volna le a sors rendelte kórház szegletében”. A semmiből kitörő vérrög („én aszteroidám”) énanalizáló sorai mind a félelem pitvarába fészkelte psziché költői megnyilatkozásai.

A kötet második ciklusa egy olyan verssel kezdődik (*Zokogások*), amelyben az édesapa elvesztésének zokogásba torkolló pillanatképeit villantja fel Ágh István. A negyedik strófa első sora: „Azóta már én maradtam a családban utolsónak” – megismétlődik a *Siratódal* hetedik versszakában: „kihalt előttem mindenki”, majd a *Halvány jel arcodon* hitvesi költeményben is tetten érhető ez a fájdalmas szólam: „így hallgatták el szüleink nyomorult öregségüket, / s mentek, mert lejárt az idő, mint ahogy elmúlik a nyár...” (Kiemelés L. N.). Ez az elmúlástapasztalat ragyogó metaforikus

képbe rendeződik ebben a sorban: „téli körte ízű a nász, melyet megérlelt ötven ősz”. A temetői csöndet, a gyásznépet lát-tatja a *Hollóvá lett rokonság* című vers: „kiderül, a gyásznépet látva / mindenki hasonlít egymásra, azok is rokonok lehetnek, / akik az út széléről lesnek”. A temetői költemények sorát folytatják a *Megrendítő* és a *Farkasrét* című versek. A temető topozsa már a 2011-es *Hívás valahonnan* című kötetében feltűnik. A „fűszeres föld” (*Alkonyi áttűnések*), az „azt képzelem, kegyelem a kényszer” (*Gyümölcsfáim délibábja*), „fényes fátyol” (*Csillagfelhő*), valamint a „lapjait szemlélve fordulok forgatott képeivel” (*Babiloni album*) alliterációk, és a „múltam múltja” (*Csillagfelhő*) figura etymologicája a versek zeneiségét adják. A cikluscímadó költemény rondószerű szerkezetével tér el az eddigi szövegstruktúráktól: a 2. versszak variánsa köszön vissza a 7. strófában, majd ugyanaz a 13.-ban, végül a 20., záró versszakban: „fölszállt csillagokban világol / múltam múltja a szülőházból, / tággabb űrben ragyog közélről, / távolabb meg felhőnek látom”.

Tovább folytatva a kötetolvasást, előbb hétköznapi sorsok jelenítődnek meg: a vak lottóárus alakja mellett a letűnt idők szabójáé, suszteréjé, gázszerezőjéé, a szomszédasszonyé (*Vak lottóárus, Megszűnt szabóság, Szomszédasszony*). Az év versei 2021-es antológiába felvett *A vírus* című költemény egyetlen versmondat, ráadás-képp költői kérdéssel zárulva: „mi van itt, s mi lehet még?” Az ember mint megtestesült vírus ábrázolódik a versben, „aki lélegzetével / megfertőzheti párját”. A *Mi-asszonyunk a máglyánban* a 2019. április 15-ei Notre Dame-i tüzeset látványa indítja el benne fiatalkorának „lángoló” emlékeit: „kotorásznám a hamut, / hátha valamit talállok, / akárcsak egy cernaszálat, / mit asszonyunk itt hagyott”. A jelen ifjait egy balatoni vonatút során ábrázolja, amint írja: a zsvajuk által „fölrobban a csönd” (*Kamaszok*), a múlt fiatalságát pedig az évenként megtartott osztálytalálkozók emléke idézi meg (*Élő osztály*).

A kötet legterjedelmesebb ciklusa a huszonegy verset tartalmazó *Magyarok! Merre vagytok?* A cikluscímadó költemény kilencsoros strófái mintegy súlyos akkordleütéseként állnak a ciklus legvégén. Erdélyországba tett utazása során sokféle érzélem vegyül a költőben. Egyrészt az idegenségérzet, mindjárt ahogyan indítja versét: „Váradra indulok, s megérkezem Oradeára”, majd ennek az idegenségérzetnek a természeti szépségekbe hajló felszámolódása: „megszűnt idegenségem torzító feszültsége, / elmúlt a sérelem lúgos mérgeinek maró hatása”. A szakralitás külsőségeit a székesegyház lenyűgöző pompájának leírása adja, a bensőségességet viszont már az a fajta hitgyakorlat fejezi ki, amelyről a költő az ötödik és hatodik versszakban ekképpen fogalmaz: „A földi hívságoktól már bizonytalansággal megszabadultam, / s a lelkem egyre közelebb került az Úrhoz...”, majd a magyar nép megváltásának alap gondolata mondatik ki „a karácsonyi énekhez születik-e majd gyermek?” aggodó költői kérdésben, amire jön is a válasz: „Meváltotta magát ez a nép, beleénekelte sorsát / költészetébe, Kőműves Kelemen asszonyát a falba...” Végezetül Jékely Zoltán *Kalotaszegi elégiáját* idézi fel Ágh István, s azt a kis települést, Magyarvalkót, ahol ez a Jékely-vers született, s ahol a lőrészzerű ablakok és a vastag falak a román stílusú kis kalotaszegi templom jellegzetességei.

A határon túli sorsközösségek három versben is feltűnnek: Székelyföld a *Torockó*-ban, Kárpátalja az *Ahova le fognak tenni*-ben, Bácska a *Fekete Bácskában*. Ebben a ciklusban olyan költőportrék kaptak helyet, mint Kisfaludy Sándor (*Himfy estéje*), Arany (*Arany János a Csonkatoronyban*), Pilinszky János (*Miért sírt Pilinszky János?*), Tornai József (*Hirdetve törvényt*), Tandori Dezső (*Lyukasórák Tandori Dezsővel, Tandori D. hivatása*) és Szegény Yorick, azaz Kormos István (*Örök Yorick*). A Papp Endre által „a reflektált vallomás kisajátíthatatlan játékaként minősített” Kormos-életművet idézi meg versében Ágh István,

amelyet a költőtárs emlékének ajánl: „bár nem változik a szerep, / a szereplője más, / más sírásók és más Yorick, / a textus mindig egy, / Hamlet, ötödik felvonás, / temetőjelenet”. Tandorival való hatvanéves ismeretségét eleveníti fel, aki műveinek értő olvasója, kritikusa is volt egyben.² A Duna-parti egyetemi lyukasórák emlékéit idézi fel tíz darab, 11 soros strófákból álló hosszú költeményében. A földi létet kilencvenkét esztendő korában elhagyó Tornai emlékére született költeményében írja ezt az esztétikailag is kimagasló hasonlatot: „ő egy hosszú költemény végén halt meg, / mint dallammá foszló ballada”. Az eufemizmus alakzatának iskolapéldája is lehetnének a Pilinszky-vers nyitósorai: „Azok a hatvanas évek! mikor már fölszáradt a vér, / de még feketén átütött a felejtés gézkötésén.” Reminiszcenciaként utal a *Francia fogolyra*, a *Harbach* 1944-es verseire, s felidézi annak az emléket, hogy a betiltott *Harmadnapon* című második kötete 1959-ben látott csak napvilágot. Az egy-szerre megfigyelt és disszidálással megvádolt költőnek az igazi kegyelemdőfést ez adja: „Miért vagy te az Újembernél? Elfordultál tőlünk!” (Kiemelés az eredetiben – L. N.) „Pilinszky megvonaglott, mint valami elektrosokk alatt, / vádolva védtem s megtagadta magát, / ti löktetek közénk, / belegörnyedt a fotelbe, és keservesen sírva fakadt.” Az Ágh-vers utolsó szakaszában a Jézust háromszor is megtagadó Péterrel állítja párhuzamba a költőt, aki szintén „keservesen sírva fakadt”. A stílusosan Himfy-strófákba szedett *Himfy estéjében* pedig a nyolcvanadik életévét betöltő-ünneplő, erőtlenségében is alkotó költő hangját halljuk: „gyengébb fénnyel ég a mécs”; „minek él, aki öreg? / bocsásák meg bűnömet!”; „Végül bele kell nyugodjak, / mert az Isten mérte rám.”

Az utolsó előtti ciklus a *Kései hálaének* címet kapta. Ha csak a verscímekeket olvas-

suk el a tartalomjegyzékben, máris az elmúlás ígézetében fogant költemények sorát kapjuk, például: *A pálya rögei*, *Madár-távolat*, *Testamentum*. A versek terjedelmük szerint is hosszú költői sóhajoknak tűnnek. Létösszegző kijelentéssel nyit a *Kivirágzott égbolt* című költemény: „túladtam négyemzedéknyi örökségen”. Egy hapax legomenon idézi meg a cseresznyefa oltását érzéki természetleírással: „nyaranta hajnali harmatra ébredtünk, / ránk ömlött a meleg taréj-vörös égalj”. Igen expresszív kijelentés a következő versmondattal, az Ágh István-féle hitvallás tételmondata is lehetne egyben: „kit saját földjéből alkotott az Isten, / nem szabadulhat meg a rög nyers szagától”. A *Kései hálaénekben* írja a nőkről, asszonyokról: „Bármi lehetettek, Éva, Mária, Lady Machbeth, / Vastag Margot, annyi szerepben ismerős szereplő, / mindenek közt mégis az anyaság a legelső.”

Az 1996-os, lírai tónusú visszaemlékezéseit egybegyűjtött kötetében, a *Virágárok*-ban így emlékszik vissza arra a kazbeki izgalmas kirándulásra, amelyet *A pálya rögei*-ben fogalmaz újra: „A falinaptár egy régi januárnál felejtett alpesi képe kazbeki emléket indít, a Hadi Úton az olvadás vízmosásain át evickélünk a szakadék szélén a lenti virágzásból a télibe...”³

Testamentum-ában sorra veszi tárgyi emlékeit (Balassi-emlékkard, apja zsebórája, díjai), majd meghagyja: kímélik meg a boncolástól, s mellőzzék a hamvasztását, magyar és keresztény költő búcsúztassa, „aki értem virraszt, csak azért virrasszon, / hogy az első kinti éjszakán ne féljek.” A földi elmúlással „Isten országa kezdődik”, az örökélet eme távlata adhat erőt a hívő léleknek, költőnek egyaránt.

Végezetül a kötetkompozíció zárlatában 14 szonettet szerkesztett egybe a szerző. Ahol tizennégy szonett áll egymás után, ott felmerülhet a gyanúja annak, hogy

2 Tandori 1969-ben a *Kritika* (1969/6) hasábjain ír Ágh István *Rézerdő* (1968) című kötetéről.

3 Ágh István: Forró, üres vasárnap. In Ágh István: *Virágárok*. https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/AGH/agh00488_kv.html [Utolsó letöltés: 2021. szeptember 14.]

szonettkoszorúval van dolgunk, ugyanakkor a mesterszonett „nemléte” máris rövidre zárja bennünk a kérdést. Az *Őszi képletek* szonettciklusban a nyolcvanéves Ágh István az életút végéről szemléli önmagát: „Amit végeznem kellett, elvégeztem, / elmegyek én is, mert az idő lejárt...” Az öregkorba érkező költő a fiatalok arcában látja meg egykori önmagát, s ennek a letűnt időnek a megidézése fájdalmas szembenézése az embernek. Ugyanakkor egy tartalmas, gazdag élet birtokosaként vallja: „a hosszú élet nagy, megtoldott érték, / vagyon, melynek hasznától gyarapodtam...”, és hívóként megnyugtatta a „biztosított öröklét, / hogy testi jelenlétem folytatója / nemcsak a múben testet öltött emlék”. Az elmúlás örök toposzakként jelentkező ősz így válhat a kötet legvégén hangsúlyossá, a megpihenni térő természet képe az idő visszatarthatatlan múlásával egyenértékűvé.

Nem teljesen új az elmúlással való szembenézés hangja. A még negyvenhat éves költő *Keseredik a föld héja* (1984) című kötetén is már a halálmotívum húzódik végig. A kötet egyik emblematikus versét, a *Megmondanád az öregség kezdetét?* címűt az Ágh István-életmű legszakavatottabb képviselője, a monográfus Márkus Béla is már „az elmúlás verseként”⁴ aposztrofálja, amint későbbi *Hívás valahonnan* (2011) című kötete első fejezetének versei is leginkább az elmúlás témakörébe tartoznak. A *Szélcsend* fentiekben emlegetett bizonyos versei mintegy az Ágh-líra őszikéiként töltik be funkciójukat. Az el-elhalkuló költő hangja ugyanakkor magabiztosan hirdeti: „amint vetettem, akképpen arattam” (*Őszvégi képletek*, 13). Az idő célkeresztjében⁵ leledző Ágh István úgy formál önmagából erős nyilat, hogy azzal képes lesz irányt mutatni önmaga számára akkor is, amikor már „gyengébb fényel ég a mécs”.

Lajtos Nóra

LAJTOS NÓRA (1977) Debrecenben élő irodalomtörténész, tanár, költő, író, kritikus, szerkesztő. Utóbbi kötete: *A tölcsérvázmin éneke* (istenes versek, 2021).

4 Márkus Béla: *Ágh István. Közelképek írókról-sorozat*. Bp., 2015, Magyar Művészeti Akadémia, 190.

5 Ekler Andrea: *Az idő célkeresztjében. Bárka*, 2011/6, 120–121.